

Äidit kotona ja työssä – perhevapaavalinnat, työtilanteet ja hoivaihanteet

JOHANNA NÄRVI

Johdanto

Äitien työmarkkina-asetusta ja työurien pidentämisestä on oltu huolissaan viime vuosien poliittisessa keskustelussa. Nykyisen kotihoidontukijärjestelmän on arveltu suosivan lasten pitkää kotihoitoa ja siten pitkittävän katkoja äitien työurilla. Työurakatkot puolestaan vähentävät valtiolle ja kuntiin kertyviä verotuloja.

Suomalaisessa perhepolitiikassa on haluttu tukea erilaisia lapsenhoitomuotoja. Vanhempainvapaan päätyttyä maksettava kotihoidon tuki – ja oikeus hoitovapaaseen työsuhteesta – tarjoaa mahdollisuuden hoitaa alle 3-vuotiaista lasta kotona. Vaihtoehtoisesti lapsella on oikeus kunnalliseen päivähoitopaikkaan. 1-vuotiaista lapsista oli vuonna 2012 päivähoitossa 29 prosenttia, 2-vuotiaista 52 prosenttia (Säkinen & Kuoppala 2013). Noin 86 prosentissa perheistä lasta hoidetaan ainakin jonkin aikaa kotihoidon tuella. Silti vain kuudesosassa perheistä kotihoidon tukea käytetään pisin mahdollinen kausi, tosin lasta hoitaa lähes aina äiti. (Kela 2013.)

Kotihoidon tuen olemassaoloa on perusteltu nimenomaan perheiden oikeudella valita perheen tilanteeseen ja toiveisiin sopiva hoitomuoto (Salmi & Närvi 2014; Rantalaiho 2012). Sitä onkin pidetty esimerkkinä perhepolitiikasta, joka huomioi erityisesti erilaisten äitien erilaiset toiveet; päivähoitojärjestelmän voi ajatella tukevan työkeskeisiä naisia, kotihoidon tuen taas kotiin ja perheeseen suuntautuneita naisia (Hakim 2003).

Kirjoitus on osa THL:n meneillään olevaa tutkimushanketta ”Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo”. Tutkimusta rahoittaa Työsuojelurahasto, ja siinä tutkitaan monesta näkökulmasta perhevapaiden käyttöä ja käytön esteitä (ks. www.thl.fi/perhevapaatutkimus).

Suomalaisäitien ”koti- tai työkeskeisyys” noudattaa kuitenkin pikemminkin vaihemallia, jossa kokopäiväisen kotihoitojakson jälkeen palataan kokopäivätyöhön. Äitien työllisyysaste on korkea, kunhan nuorin lapsi on täyttänyt 3 vuotta (Naiset ja..., 2014, 44). Samalla isien osuus kotihoidon tuen saajista on viime vuosina pysynyt noin 5 prosentissa (Haataja & Juutilainen 2014, 16).

Jotta äidit saataisiin aiempaa nopeammin perhevapaalta töihin ja isien osuus kotihoidon tuen käyttäjinä kasvaisi, pääministeri Jyrki Kataisen hallitus ehdotti syksyllä 2013 kotihoidon tukijärjestelmään uudistusta, jossa puolet nykyisestä kotihoidon tukikaudesta kiintiöitäisiin äidille, puolet isälle (VNK 2013). Käytännössä uudistus koskisi niitä äitejä, jotka ovat vielä kotona vajaan 2 vuoden – 3 vuoden ikäisen lapsen kanssa. Noin kaksi kolmesta äidistä on kuitenkin tässä vaiheessa jo työssä (Pärnänen 2014).

Äitien ansiotyöhön ja lapsenhoitoon liittyvien ratkaisujen taustalla on perhepolitiikan tarjoamien mahdollisuuksien ohella monia tekijöitä. Kotihoidon tukijärjestelmä näyttää mahdollistavan pitkän kotonaolon tietyille ryhmille ja tietyissä olosuhteissa. Suomessa pitemmistä kotihoitojaksoista tuli suosittuja 1990-luvulla paitsi kotihoidon tuen silloisen korkeamman tason myös lamaan liittyvän työttömyyden seurauksena (Rissanen 2012).

Äitien työhön paluun mahdollisuuksia rajaavatkin työmarkkinoiden ehdot: pisimpään perhevapaalla ovat ne äidit, joiden työmarkkina-asema on heikko tai epävakaa. Koulutettujen ja ennen lapsen syntymää työllisenä olleiden äitien lapsenhoitojaksot ovat lyhyempiä. (Haataja & Juutilainen 2014; Lammi-Taskula 2004; Rissanen 2012; Salmi & al. 2009.) Kotihoidon tu-

en ja joissakin kunnissa maksettavan kuntalaisän mahdollistamat kotihoitajaksot puolestaan saattavat juuri työsuhteen puuttuessa johtaa vähempiinkin katkoihin työuralla sekä pitempi-ikäiseen työmarkkina-aseman heikentymiseen (Peutere & al. 2014; Rissanen 2012).

Lapsen hoitaminen voi toimia vaihtoehtona työttömyydelle, mutta myös matalapalkkaiselle tai muutoin epätyytyttävälle työlle. Kotihoito voi olla myös pakoa työelämästä (Repo 2012), jossa kiireen kokemukset ovat yleisiä erityisesti kunta-alan naisvaltaisilla aloilla (Lehto & Sutela 2008). Aiemmassa perhevapaatutkimuksessamme varsinkin ammatillisen koulutuksen suorittaneet äidit halusivat pitää taukoa työelämästä ja moni piti työelämän tahtia liian kiivaana tai palkkausta huonona (Salmi & al. 2009). Äidit saattavatkin olla ”kahden kerroksen väkeä”: vain hyvässä työmarkkina-asemassa oleville hoitovapaan pituus ja työhön siirtyminen ovat todellisia suunnitelmallisia valintoja (Lammi-Taskula 2004; Rissanen 2012).

Pitkällä aikavälillä perhepoliittiset järjestelmät, kuten kotihoidon tuki, voivat osaltaan muokata sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään ”normaalina” tapana toimia (Himmelweit & Sigala 2004). Työssäkäyntiä ja lapsenhoitoa koskevissa ratkaisuissa on taloudellisen tuen ja mahdollisen työstä poissaolon ohella kyse siitä, kuinka pitkään lapsen ajatellaan ensimmäisen ikävuotensa jälkeenkin tarvitsevan oman vanhemman tarjoamaa kokopäiväistä kotihoitoa¹ ja kummalle vanhemmalle hoitovastuun ajatellaan pääasiallisesti kuuluvan.

Suomessa yleistyi 2000-luvulla uusfamiliarinen käsitys kotihoidon tärkeydestä lapselle. Samalla joidenkin kasvatusammattilaisten näkemykset lapsen varhaisvuosien sekä lapsen ja hoivaajan, yleensä äidin, välisen kiintymyssuhteen merkityksestä ovat alkaneet kuulua ”tavallisten” vanhempien puheessa. (Jallinoja 2006; Repo 2012.) Vanhemmuuden myötä ansiotyön rinnalle myös nousee uusi emotionaalista ja ajallista investoimista vaativa elämänalue, joka saa usein äidit tekemään ajankäytöllisiä valintoja lapsen hyväksi (Luotonen 2012; Närvi 2014; Repo 2012). Kotihoidon tärkeyden korostaminen voi tehdä näistä valinnoista hyväksyttävämpiä.

¹ Vanhempainvapaan ja mahdollisen isyysovapaan, aiemmin isäkuukauden, päättyessä ja kotihoidon tuen alkaessa lapsi on noin 9–11 kuukauden ikäinen.

Myös isät voivat pohtia uudenlaista arvojärjestystä, mutta ajankäytölliset kompromissit ilmenevät eri tavoin (Närvi 2014). Vaikka jaettu vanhemmuus ja isyyden tukeminen ovat olleet 2000-luvulla perhepolitiikan keskeisiä painopisteitä, muutos miesten perhevapaiden käytössä on ollut hidasta (Salmi & Lammi-Taskula, tulossa). Sitkeässä istuvat kulttuuriset käsitykset isyydestä ja äitiydestä pitävät yllä sukupuolittunutta vanhemmuuden työnjakoa: äidit kokevat luontevammaksi jäädä pitemmäksi aikaa pois työelämästä kuin isät, jos he ajattelevat vastuun lapsenhoidosta kuuluvan äidille ja jos isät ajattelevat olevansa pääasiallisesti vastuussa perheen elättämisestä (Lammi-Taskula 2007). Tällaiset käsitykset olivat 2000-luvun alkupuolella perhevapaatutkimustemme mukaan jopa yleistyneet (Salmi & al. 2009).

Tässä artikkelissa tarkastelen parivuotiaan lapsen äitien ratkaisuja lapsenhoidon ja työhön paluun suhteen. Kysyn, mitkä tekijät selittävät äidin toimintaa; ketkä hoitavat lasta kotona, ketkä ovat jo työssä tai tekevät päätoimisesti jotakin muuta, ja mikä motivoi äitejä hoitamaan lasta kotona vielä vanhempainvapaan jälkeen. Kysyn myös, kumpi on äitien ratkaisuissa merkityksellisempää, työtilanne vai lapsenhoitoihanne.

Äidit Perhevapaat 2013 -kyselyaineistossa

Artikkeli perustuu THL:n yhteistyössä Kelan tutkimusosaston kanssa toteuttaman Perhevapaat 2013 -väestökyselyn äitiaineistoon. Kysely toteutettiin marras-joulukuussa 2013 verkkokyselynä. Vastaaajiksi poimittiin Kelan rekisteristä edustava otos vanhempainrahaa saaneita äitejä ja isiä, joilla oli vuonna 2011 syntynyt lapsi. Vastanneita äitejä oli 3 029, vastausosuus oli 44 prosenttia.

Aineiston äideillä oli siis vastaushetkellä lapsi, jonka ikä oli vajaasta kahdesta vuodesta vajaaseen kolmeen vuoteen, joten heillä oli vielä oikeus halutessaan hoitaa lasta kotona kotihoidon tuen turvin. Valtaosalla äideistä oli lisäksi muitakin lapsia, neljänneksellä myös parivuotiaasta nuorempi lapsi. Äitien keski-ikä oli 32 vuotta, valtaosa (86 %) oli 25–39-vuotiaita. Reilulla puolella (58 %) oli korkeakoulututkinto – selvästi useammalla kuin naisilla keskimäärin (Naiset ja..., 2014). Vailla ammatillista koulutusta

oli yksi kymmenestä (11 %) äidistä. Hiukan useampi kuin kaksi kolmesta äidistä (69 %) oli ollut ennen vuonna 2011 syntynyttä lasta pääasiallisesti ansiotyössä palkansaajana tai yrittäjänä. Lähes yhtä monella (67 %) oli työsuhde voimassa heidän jäädessään hoitamaan lasta tämän syntymässä. Työssä olleista äideistä viidenneksellä (21 %) lapsen syntymää edeltävä työsuhde oli ollut määräaikainen, valtaosalla (79 %) vakituinen. Määräaikaisia oli saman verran kuin 30–34-vuotiaiden naispalkansaajien joukossa vuonna 2012 (mt.). Työttömiä, ei lapsia kokopäiväisesti hoitavia, juuri ennen lapsen syntymää oli ollut vain 4 prosenttia, joskin joka neljäs äiti (26 %) oli ollut työttömänä kerran tai useammin viimeisten viiden vuoden aikana.

Analysoin artikkelissa erilaisten selittävien muuttujien yhteyttä parivuotiaan lapsen äitien pääasialliseen toimintaan (ks. taulukko 2). Analysoin myös äitien näkemyksiä lapsen kotihoitosta kotona olevien, työssä olevien ja muuta tekevien äitien ryhmissä. Menetelminä ovat ristiintaulukointi sekä logistinen regressio. Koska mahdollisen uuden vauvan syntymä näkyy äitien toiminnassa, rajaan analyysin äiteihin, joilla vuonna 2011 syntynyt (eli parivuotias) lapsi oli perheen nuorin (ks. taulukko 1). Näitä äitejä on aineistossa 2 234.

Äidit luokiteltiin pääasialliselta toiminnaltaan kolmeen ryhmään: kokopäiväisesti lasta hoitaviin (= kotona olevat), työssä oleviin ja jotakin muuta tekeviin. Lasta kotona hoitaviin on luettu äidit, jotka ilmoittivat hoitavansa lapsia kokopäiväisesti kotona. He voivat olla samaan aikaan työttömiä, mutta eivät esimerkiksi palkkatyössä, yrittäjinä tai opiskelijoita. Työssä oleviin on luettu äidit, jotka olivat työssä palkansaajana tai yrittäjänä tai vastaushetkellä lomautettuna, vaikka he lisäksi myös hoitaisivat lasta kotona kokopäiväisesti tai osa-aikaisesti tai olisivat opiskelijoita. Valtaosalla oli aktiivinen yhteys työelämään, sillä vain murto-osa työskenteli harvemmin kuin kolmena päivänä viikossa (1,3 %) tai teki lyhyempää kuin viiden tunnin työpäivää (1,4 %). ”Jotakin muuta” tekevät äidit olivat työttömiä (ei lasta kokopäiväisesti hoitavia), opiskelijoita (ei työssäkäyviä), pitkäaikaisesti sairaana tai sairaseläkkeellä.

Työmarkkina-asema jakaa äitejä

Kaikista kyselyyn vastanneista äideistä kaksi viidestä hoiti lasta tai lapsia kokopäiväisesti kotona, hiukan useampi oli ansiotyössä ja joka seitsemäs äiti teki jotakin muuta (taulukko 1). Kuitenkin kotona lasta hoitavista suuri osa oli äitejä, joille oli syntynyt vuonna 2011 syntyneen lapsen jälkeen uusi lapsi. Parivuotiaan lapsen ollessa perheen nuorimmainen kotona oli enää neljäs (24 %) äideistä. Joka toinen näistä äideistä (54 %) oli kotona ilman voimassaolevaa työsuhdetta. Työssä oli yli puolet (59 %) äideistä, joilla parivuotias oli nuorin lapsi, ja joka kuudes (17 %) teki jotakin muuta.

Äidin ikä ja perheen lapsiluku samoin kuin äidin koulutus ja työmarkkina-asema ovat yhteydessä siihen, mitä äiti teki nuorimman lapsen ollessa parivuotias (taulukko 2). Nuoret äidit, erityisesti alle 25-vuotiaat, olivat harvemmin siirtyneet työmarkkinoille, ja he hoitivat useammin lasta kokopäiväisesti kotona tai tekivät jotakin muuta. Yli kolmekymppiset äidit taas olivat muita yleisemmin jo ansiotyössä.

Perheen koko näkyy äitien toiminnassa siten, että kolmen tai useamman lapsen äidit hoitivat yleisemmin vielä lasta kotona, kun taas yhden tai kahden lapsen äidit olivat useammin työssä.

Korkea koulutus joudutti äitien siirtymistä kotoa työelämään. Akateemisesti koulutetuista äideistä kolme neljästä oli työssä lapsen ollessa parivuotias, ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneistakin kaksi kolmesta. Vailla ammatillista koulutusta olevat sekä ammattikoulun käyneet äidit hoitivat korkeammin koulutettuja useammin lasta kotona tai tekivät muuta, esimerkiksi olivat työttömänä tai parhaillaan kouluttautumassa.

Taulukko 1. Äidin pääasiallinen toiminta, %.

	Kaikki äidit	Nuorin lapsi 2-v.	Uusi vauva*
Hoitaa lasta kotona	40	24	84
On työssä	46	59	10
Tekee jotain muuta	14	17	6
Yhteensä (N)	100 (3 027)	100 (2 234)	100 (793)

* Äidit, joille oli syntynyt lapsi myös vuoden 2011 jälkeen

Taulukko 2. Parivuotiaan lapsen äitien pääasiallinen toiminta taustatekijöiden mukaan (% äideistä).

	ÄITI			Yhteensä (N)
	hoitaa lasta kotona	on työssä	tekee muuta	
Kaikki	24	59	17	100 (2 234)
Ikä***				
alle 25	37	33	30	100 (97)
25–29	28	49	23	100 (368)
30–34	24	61	15	100 (749)
35–39	23	67	10	100 (513)
40+	24	64	12	100 (188)
Lapsiluku***				
1	20	61	18	99 (873)
2	21	63	16	100 (866)
3	30	57	13	100 (333)
4+	47	37	16	100 (155)
Ammatillinen koulutus***				
ei ammatillista koulutusta	39	28	33	100 (244)
ammattillinen	32	47	21	100 (503)
opisto tai AMK	23	65	12	100 (858)
akateeminen	13	74	13	100 (626)
Toiminta ennen lasta***				
hoiti lasta kotona	46	40	14	100 (376)
oli työssä	18	71	12	101 (1 517)
teki jotain muuta	28	31	41	100 (341)
Työsuhte voimassa lapsen syntyessä***				
kyllä	19	70	11	100 (1 533)
ei	35	36	28	99 (701)
Työttömänä 5 vuoden aikana***				
ei	23	66	12	101 (1 639)
kerran	25	46	29	100 (322)
useamman kerran	33	35	33	101 (240)
TYÖ ENNEN 2011 SYNTYNYTTÄ LASTA¹				
Työsuhte***				
vakituinen	19	71	10	100 (1 391)
määräaikainen	23	54	24	101 (351)
Ammattiasema***				
työntekijä	25	59	16	100 (1 001)
alempi toimihenkilö	15	75	10	100 (293)
ylempi toimihenkilö	11	82	7	100 (400)
Tulot (€/kk)²***				
alle 1000	21	64	15	100 (141)
1001–2000	21	68	12	101 (792)
yli 2000	11	79	11	101 (516)
Työnantajasektori***				
yksityinen	19	68	14	101 (947)
kunta	26	64	10	100 (531)
valtio	10	77	13	100 (138)
muu	11	72	17	100 (132)

*** p < .001 (ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä)

¹ Tiedot niiltä vastaajilta, joilla oli ennen 2011 syntynyttä lasta työsuhte, riippumatta siitä, olivatko he tuolloin työssä.

² Tulotietona ovat vastaajan itse ilmoittamat lapsen syntymää edeltävät nettotulot (yhteenlasketut ansiotulot ja tulonsiirrot) niiltä vastaajilta, jotka olivat ennen lapsen syntymää työssä.

Myös aiempi työhistoria näkyy äitien toiminnassa. Ennen lapsen syntymää työssä olleista äideistä suurin osa oli palannut työhön lapsen ollessa parivuotias. Edellisen lapsen kanssa kotona olleet olivat useimmiten yhä kotona, ja muuta tehneet tekivät nytkin jotakin muuta kuin olivat työssä tai hoitivat lasta. Äidit näyttivät siis palanneen lapsen syntymää edeltävään toimintaansa, joko omasta toiveestaan tai esimerkiksi työllistymismahdollisuuksien ohjailemana. Erityisesti lapsen syntymän aikaan voimassa ollut työsuhde houkutteli äitejä palaamaan työhön. Äideistä, joilla oli lasta hoitamaan jäädessään työsuhde voimassa, kaksi kolmesta oli palannut työhön, kun taas äideistä, joilla ei ollut työsuhdetta, lähes kaksi kolmesta hoiti yhä lasta kotona tai teki jotakin muuta.

Työttömänä viimeisten viiden vuoden aikana olleet äidit olivat harvemmin työssä ja tekivät useammin jotakin muuta, käytännössä he olivat työttöminä tai opiskelijoita. Useamman keran työttömänä olleet myös hoitivat lasta useammin kotona.

Myös aiemman työn laatu ja äidin asema työelämässä näkyivät äitien toiminnassa. Määräaikaisessa työsuhhteessa työskennelleet olivat palanneet työelämään hiukan harvemmin kuin vakituisessa työsuhhteessa olleet. Määräaikaiset työntekijät eivät kuitenkaan hoitaneet lasta kotona

juuri sen useammin kuin vakituisetkaan, mutta he tekivät kaksi kertaa yleisemmin jotakin muuta, ehkäpä olivat työttöminä ja etsivät uutta työpaikkaa.

Toimihenkilöäidit, erityisesti ylempät toimihenkilöt, olivat palanneet työhön työntekijöitä useammin. Työntekijöistäkin yli puolet oli kuitenkin jo työssä. Asema työmarkkinoilla kytkeytyy myös tuloihin. Äidit, joiden tulot olivat olleet naisten keskituloja korkeammat, hoitivat harvemmin enää lasta kotona ja olivat sen sijaan useammin työssä.

Valtiosektorilla työskennelleet äidit olivat yleisemmin työssä. Kuntasektorilla työskennelleet sen sijaan hoitivat muita useammin vielä lasta kokopäiväisesti kotona. Yksityisen sektorin äidit sijoittuivat edellisten väliin. Kuntasektorin naiset työskentelevät suurelta osin naisvaltaisilla sosiaali-, terveys- ja opetusaloilla, joilla ehkä arvostetaan myös kotona tehtyä hoivatyötä. Lisäksi alat työllistävät määräaikaisten työsuhteiden yleisyydestä huolimatta hyvin (Pekka & al. 2008), joten pitemmän poissaolon ei välttämättä koeta vaikeuttavan pääsyä takaisin oman alan työhön.

Kun äidin ikä, lapsiluku ja työmarkkina-asema huomioidaan yhtä aikaa, koulutus ja lasta edeltävä työsuhde osoittautuvat ratkaiseviksi parivuotiaan lapsen äitien toiminnalle (taulukko 3). Esimerkiksi iän mukaiset erot selittyvät näillä te-

Taulukko 3. Äitien työssäkäyntiä ja lapsen kotihoitoa ennustavat tekijät. Logistinen regressio.

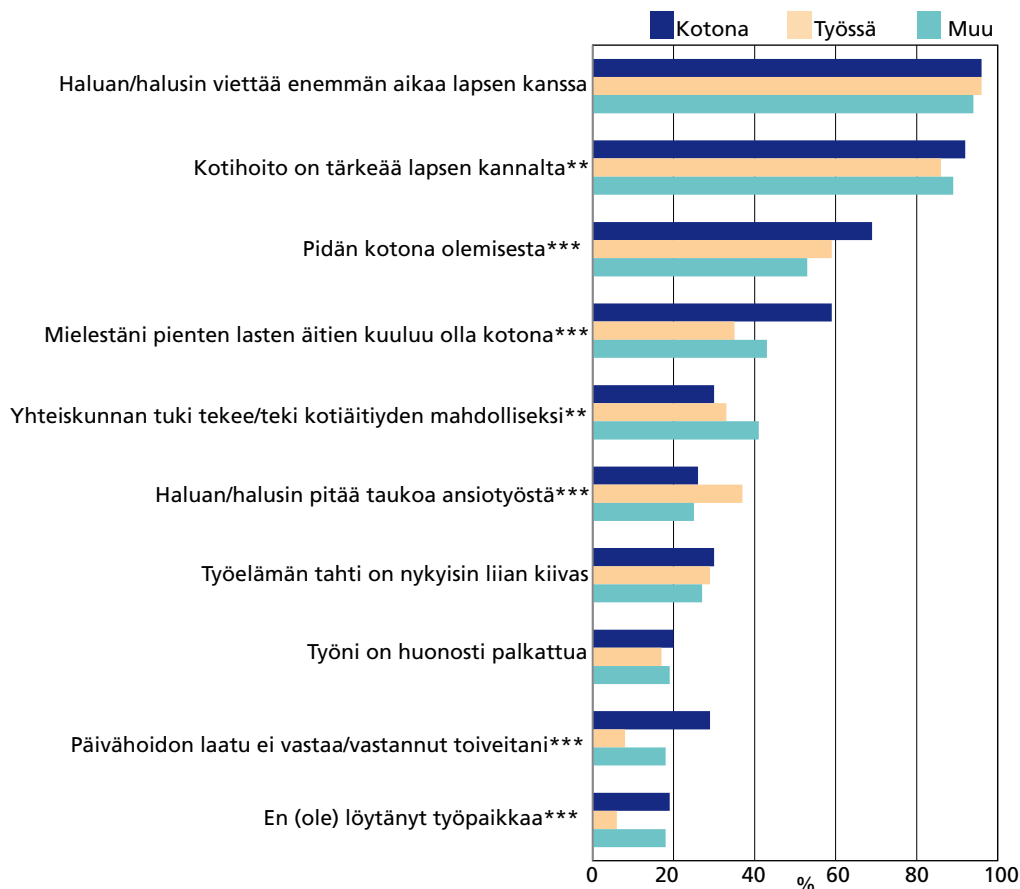
	Työssäkäynti			Lapsenhoito		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Ikä 30+	,189	,147	1,208	,016	,909	1,016
Lapsia 3+	-,218	,091	,805	,517	,000	1,676
Korkeakoulututkinto	,699	,000	2,012	-,676	,000	,509
Työssä ennen lasta	1,027	,000	2,793	-,755	,000	,470
Työttömyyskokemuksia	-,250	,057	,779	-,195	,168	,823
Työsuhde oli voimassa	,685	,000	1,985	-,406	,006	,666
Vakiotermi	-1,201	,000	,301	-,068	,648	,934

Työssäkäynti: N = 1 881, df = 6, $X^2 = 338,4$, Sig. = ,000, $R^2 = ,22$

Lapsenhoito: N = 1881, df = 6, $X^2 = 163,8$, Sig. = ,000, $R^2 = ,12$

Taulukossa ja logistisessa regressiossa ovat mukana vain kaikkia äitejä koskevat muuttujat; siihen ei ole otettu mukaan aiempaa työtä kuvaavia muuttujia, koska vain osalla äideistä oli työ ennen lasta.

Logistisen regressioanalyysin avulla selvitetään sitä, mitkä tarkastelluista taustatekijöistä ennustavat äidin vastaushetken toimintaa – työssäkäyntiä tai lapsenhoitoa – kun ne kaikki otetaan yhtä aikaa huomioon. Sig.-arvo kertoo selittävän ja selitettävän muuttujan yhteyden tilastollisesta merkitsevyydestä (tilastollisesti merkitsevät tummennettu). B-arvo osoittaa yhteyden suunnan ja voimakkuuden (– = käänteinen yhteys), Exp(B) kertoo, kuinka paljon kyseisen selittävän muuttujan toteutuminen, esimerkiksi suoritettu korkeakoulututkinto, kasvattaa tai pienentää selitettävän muuttujan, tässä työssäkäynnin tai lapsen kotihoitoa, todennäköisyyttä.



N = 1 868

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001 (ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä)

Parhaillaan lasta kotona hoitavat ja aiemmin lasta kotihoiton tuella hoitaneet äidit vastasivat eri kysymyksiin. Kuvioon on valittu väittämiä, jotka esitettiin molemmille äitiryhmille (kysymykset on yhdistetty samaan muuttujaan) ja jotka liittyvät artikkelin teemoihin: työmarkkina-asemaan, käsityksiin lapsenhoidosta sekä yhteiskunnan tukeen. Kaikkiin väittämiin vastattiin ”kyllä” tai ”ei”.

Kuvio 1. Äitien syyt hoitaa (aiemmin tai edelleen) lasta kotona vastaushetken toiminnan mukaan.

kijöillä. Äidin työssäkäyntiä ennustavat lapsen saantia edeltävä työssäkäynti, korkeakoulututkinto ja voimassa oleva työsuhde lasta hoitamaan jäädessä; nämä kaikki vähintään kaksinkertaistavat äidin todennäköisyyden olla jo työssä. Lapsen hoitoa kotona ennustavat vastaavasti se, ettei äiti ole ennen lapsen syntymää ollut työssä, korkeakoulututkinnon puuttuminen sekä voimassa olevan työsuhteen puuttuminen lasta hoitamaan jäädessä. Lisäksi merkitykselliseksi kokopäiväiselle lapsenhoidolle osoittautuu se, että äidillä on kolme tai useampia lapsia.

Pitkään kokopäiväiseen lapsenhoitoon näyttää siis kuitenkin liittyvän myös sellaisia tekijöitä kuin monilapsisuus tai aiemmin työssä olle-

den äitien osalta kuntasektorilla työskentely. Tämä herättää pohtimaan, kytkeytykö äitien toimintaan työmarkkina-aseman ohella myös perhe-elämää, hyvää lapsuutta ja hoivaa koskevia käsityksiä ja ihanteita.

Hoivaihanteillakin merkitystä

Äitien omat motiivit lapsenhoitoratkaisujen taustalla saattavat poiketa ”objektiivisesti” tarkastelluista taustatekijöistä. Kun kotihoitoa ainakin jonkin aikaa vanhempainvapaan jälkeen jatkaneilta äideiltä kysyttiin, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että he hoitivat lasta parhaillaan ko-

tona tai olivat aiemmin kotona kotihoiton tuen turvin², lapsenhoitoon liittyvät toiveet ja ihanteet mainittiin selvästi työtilanteeseen liittyviä syitä useammin (kuvio 1).

Riippumatta siitä, oliko äiti jo työssä vai hoitiko äiti lasta parhaillaan, halu viettää enemmän aikaa lapsen kanssa (96 % äideistä) sekä kotihoiton tärkeys pienelle lapselle (89 %) olivat suosituimmat syyt kotihoitoon. Lähes kaikki äidit olivat tätä mieltä, kotihoiton tärkeyden suhteen kuitenkin kotona yhä lasta hoitavat hieman useammin kuin työssä olevat. Yli puolet (61 %) äideistä myös kertoi pitävänsä kotona olemisesta. Näin ajattelivat muita useammin kotona olevat äidit.

Hieman alle puolet (43 %) äideistä kertoi syyksi lapsen kotihoodolle ajatuksen siitä, että pienten lasten äitien kuuluu olla kotona. Tämän äidin vastuuta korostavan hoivaihanteen suhteen äitien vastaukset erosivat huomattavasti toisistaan. Kotona lasta hoitavista äideistä yli puolet (59 %) ajatteli näin, työssäkäyvistä kolmannes (35 %), joskin eri äitiryhmät ajattelivat hiukan eri-ikäistä lasta vastatessaan kysymyksen. Väitämän voi kuitenkin ajatella kuvaavan vastaajan henkilökohtaista tilannetta yleisempää käsitystä siitä, miten pienten lasten äitien olisi hyvä toimia, vaikka onkin vaikea arvioida, sopeutetaan-ko oma toiminta näihin ihanteisiin vai ihanteet oman tilanteen realiteetteihin.

Yhteiskunnan tuella oli merkitystä lapsen kotihoodolle kolmannekselle äideistä (34 %), kiinnostavasti useimmin niille, jotka vastaushetkellä tekivät jotakin muuta kuin hoitivat lasta tai olivat työssä. Todennäköisesti vastaajat ovat ajatelleet nimenomaan taloudellista tukea, siis kotihoodon tukea. Erityisesti työttömille tai opiskelijoille kotihoodon tuki on saattanut olla merkityksellinen taloudellinen mahdollisuus hoitaa lasta ainakin jonkin aikaa, ja siten vaihtoehto työttömyys- tai opintotuelle. Julkisesti tuettu päivähoito on toinen keskeinen yhteiskunnan tuki pikkulapsiperheille. Vain joka kuudes äiti mainitsi syyksi lapsen kotihoodolle sen, ettei päivähoodon laatu vastaa omia toiveita (16 %). Erityisesti yhä lasta kotona hoitavat äidit ajattelivat näin (29 %),

² Tätä kysyttiin sekä lasta kotona hoitavilta että työssä käyviltä tai muuta tekeville äideiltä. Kysymyksen eivät kuitenkaan vastanneet ne äidit, jotka eivät lainkaan ole hoitaneet lasta kotihoodon tuella (siis jotka esimerkiksi olivat palanneet työhön heti vanhempainvapaan jälkeen).

työssä käyvistä – joiden lapsi useimmiten lienee päivähoodossa – vain hyvin harva (8 %). Kotona olevilla äideilläkin saattaa olla aiempaa kokemusta päivähoodosta mahdollisten vanhempien lastensa kohdalla, mutta käsitys saattaa liittyä myös pienen lapsen kotihoodoa korostavaan hoivaihanteeseen.

Äidit nimesivät työhön liittyvät tekijät selvästi harvemmin lapsen kotihoodon syyksi kuin lapsen ja äitiyteen liittyvät tekijät. Kolmannes kertoi halunneensa pitää taukoa ansiotyöstä (32 %), hiukan harvempi (29 %) kertoi syyksi työelämän kiivaan tahdin. Joka viidennen äidin ratkaisun taustalla oli huonosti palkattu työ (18 %), ja vain joka kymmenes äiti kertoi kotihoodon syyksi sen, ettei ollut löytänyt työpaikkaa (12 %). Työssä oleville äideille tauko ansiotyöstä oli oletettavasti useammin merkityksellinen syy (37 %) kuin lasta hoitaville (26 %) tai muuta tekeville (25 %) – työssä käyvillähän oli usein jo ennen lasta työ, josta olla poissa ja johon myös palata hoitovapaan jälkeen. Sekä kotona lasta hoitavista että muuta tekevästä puolestaan viidennes (19 % ja 18 %) nimesi työpaikan puuttumisen syyksi kotihoodolle. He mainitsivat sen kolme kertaa useammin kuin työssä olevat äidit (6 %). Äitien työmarkkina-asema ja se, ettei lasta kotona hoitavilla usein ole työtä johon palata, näkyy siis kuitenkin äitien omissakin vastauksissa.

Kumpi sitten ratkaisee äitien valinnoissa, työmarkkina-asema vai äidinhoivan ihanne? Analysoin edellä esitetystä syy-seuraussuhteeseen liittyvästä varauksesta huolimatta vielä hoivaihannetta – käsitystä, että pienten lasten äitien kuuluu olla kotona – äidin toimintaa selittävänä tekijänä. Näin ajatteleista äideistä 38 prosenttia hoiti yhä lasta kotona, 45 prosenttia oli työssä ja 17 prosenttia teki jotakin muuta. Sen sijaan niistä äideistä, jotka eivät perustelleet kotihoodoa äidinhoivalla (vastasivat ”ei” tai jättivät kohdan tyhjäksi), 21 prosenttia oli kotona, 63 prosenttia työssä ja 17 prosenttia teki muuta. Äidinhoivan ihanne erottelee siis nimenomaan lasta kokopäiväisesti hoitavia ja työhön palaavia äitejä. Erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Kun työmarkkina-asemaa ja hoivaihannetta tarkastellaan yhtä aikaa, molemmat ennustavat itsenäisesti ja tilastollisesti erittäin merkitsevästi äidin työssäkäyntiä tai lapsenhoitoa (taulukko 4). Työssäkäynnin todennäköisyyttä ennustaa kuitenkin voimakkaammin hyvä työmarkkina-asema eli koulutus, aiempi työssäolo ja työsuh-

Taulukko 4. Äitien työssäkäyntiä ja lapsen kotihoitoa ennustavat tekijät, mukaan luettuna hoivaihanne. Logistinen regressio.

	Työssäkäynti			Lapsenhoito		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Ikä 30+	,148	,298	1,160	,079	,595	1,082
Lapsia 3+	-,237	,088	,789	,479	,001	1,614
Korkeakoulututkinto	,595	,000	1,813	-,647	,000	,524
Työssä ennen lasta	,959	,000	2,608	-,680	,000	,506
Työttömyyskokemuksia	-,409	,005	,664	-,057	,710	,945
Työsuhde oli voimassa	,612	,000	1,845	-,368	,018	,692
Äidinhoiva	-,510	,000	,601	,691	,000	1,995
Vakiotermi	-,932	,000	,394	-,347	,048	,707

Työssäkäynti: N = 1589, df = 7, X² = 295,9, Sig. = ,000, R² = ,23

Lapsenhoito: N = 1589, df = 7, X² = 187,1, Sig. = ,000, R² = ,16

teen voimassaolo. Oletetusti näkemys, että äitien kuuluu olla kotona, pienentää todennäköisyyttä äidin työssäkäyntiin nuorimman lapsen ollessa parivuotias.

Kotihoidon todennäköisyyttä ennustaa sen sijaan voimakkaimmin juuri äidinhoivan ihanne; näkemys, että äitien kuuluu olla kotona, kaksinkertaistaa todennäköisyyden, että äiti hoitaa parivuotiaista lasta kotona. Lähes yhtä voimakkaasti kotona oloa ennustavat kuitenkin myös korkeakoulututkinnon puuttuminen ja se, ettei äiti ollut ennen lapsen syntymää työssä.

Kahden kerroksen väkeä vai kahdenlaisia äitejä?

Lapsen 3-vuotispäivään saakka maksettava kotihoidon tuki mahdollistaa perheille lapsen hoidon kotona, mutta analyysin tulosten mukaan äitien asema ja mahdollisuudet työmarkkinoilla kytkeytyvät siihen, ketkä tätä mahdollisuutta käyttävät. Näin analyysi vahvistaa aiempaa tutkimusta työmarkkina-aseman merkityksestä perhevapaiden käytölle (Salmi & al. 2009; Rissanen 2012; Lammi-Taskula 2004; Peutere & al. 2014). Artikkelissa selvisi, että enemmistö 2-vuotiaan lapsen äideistä on siirtynyt kotoa ansiotyöhön, jollei perheeseen ole syntynyt uutta lasta. Työssä ovat erityisesti korkeasti koulutetut sekä ne, jotka ovat olleet työssä myös ennen lapsen syntymää ja joilla on lapsen syntyessä ollut työsuhde voimassa. Ne, joilla nämä ehdot eivät täyty, hoitavat lasta todennäköisemmin yhä kokopäiväisesti kotona.

Kotihoito näyttäytyy siis ainakin osin vaihtoehdona työttömyydelle (vrt. Rissanen 2012). Lapsen kotihoitoa selittää tosin myös se, että perheessä on kolme tai useampia lapsia.

Äidit näyttävätkin yhä olevan ainakin ”kahden kerroksen väkeä” (vrt. Lammi-Taskula 2004). Äidit eroavat työllistymismahdollisuuksiltaan, joihin koulutus sekä aiempi työkokemus ja työttömyys kytkeytyvät. Äidit jakautuvat myös niihin, joilla on työ, johon palata sekä niihin, joille työhön siirtyminen edellyttää työpaikan löytymistä. Työsuhteessa olevat voivat suunnitella työhön paluuta tietoisemmin, ja mahdollisesti säilyvä yhteys työpaikkaan saattaa houkuttaa palaamaan työhön aiemmin. Myös aiemmalla ammattiasemalla oli merkitystä: ylempät toimihenkilöt ja parempipalkkaiset palasivat aiemmin töihin. Koulutus kytkeytyy asemaan, mutta sillä on itsenäistäkin merkitystä; koulutus avaa työllistymismahdollisuuksia, kun taas työttömyys on selvästi yleisempää matalasti koulutetuilla (Myrskylä 2013). Tämä on tärkeää niiden äitien kannalta, joiden on löydettävä työ, johon ”palata”. Korkeasti koulutettujen suhtautumisessa ansiotyöhön saattavat myös korostua työn sisällöllinen mielekkyys ja kehittyminen omassa työssä (Lehto & Sutela 2008, 22, 52), jolloin työ vetää puoleensa, vaikka lapsen kanssakin ehkä halutaisiin vielä olla.

Parivuotiaan lapsen äidit eivät ole ainoastaan joko työssä tai kotona lapsen kanssa, vaan osa äideistä on opiskelijana tai työttömänä. Työttömät äidit ovat periaatteessa työmarkkinoiden käytettävissä, mutta heille ei syystä tai toisesta ole löy-

tynyt työtä. Taustalta löytyvät muun muassa matala koulutustaso samoin kuin työsuhteen puuttuminen lapsen syntymässä, aiempi määräaikainen työsuhte sekä työttömyyskokemukset. Pelkkää kotihoidon tukea tai perhevapaajärjestelmää kehittämällä työttömiä äitejä tuskin saadaan työelämään, kuten ei myöskään niitä lasta kotona hoitavia äitejä, joilla ei ole voimassa olevaa työsuhdetta ja joiden työllistymismahdollisuudet ovat heikot.

Lapsenhoidon ja ansiotyön välisiin ratkaisuihin liittyvät äidin työmarkkina-aseman ohella lapsen hyvää hoitoa koskevat ihanteet. Äitien lapsenhoidon motiiveissa korostuvatkin ansiotyön saatavuuden tai sen piirteiden sijaan yksilölliset toiveet, oma halu hoitaa lasta ja lapsen edun ajatteleminen. Kiinnostavaa on, että sekä kotona parivuotiasta lasta hoitavat että työssä olevat äidit perustelivat yhtä lailla nykyistä tai aiempaa kokopäiväistä lapsenhoitoa sillä, että he halusivat viettää aikaa lapsen kanssa. Olennainen ero oli se, että yhä kotona olevista äideistä selvästi suurempi osa ajatteli, että pienten lasten äitien kuuluu olla kotona. Tällainen ”mahdollisimman pitkän” äidinhoivan ihanne on ollut 2000-luvulla julkisessa keskustelussa niin yleinen, että pienten lasten vanhemmat ovat siitä hyvin tietoisia pohtissaan henkilökohtaisia lapsenhoitoratkaisujaan (Närvi 2014). Näin ajattelevat olivat tämän analyysin tulosten mukaan kaksi kertaa todennäköisemmin kotona lapsen kanssa kuin työssä tai tekemässä jotakin muuta. Äidit eroavat siis paitsi työmarkkina-asemaltaan myös hoivaihanteiltaan.

KIRJALLISUUS

- Haataja, Anita & Juutilainen, Vesa-Pekka: Kuinka pitkään lasten kotihoitoa? Selvitys äitien lastenhoitojaksoista kotona 2000-luvulla. Työpapereita 58. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2014.
- Hakim, Catherine: A new approach to explaining fertility patterns: preference theory. *Population and development review* 29 (2003): 3, 349–374.
- Himmelweit, Susan & Sigala, Maria: Choice and the Relationship between Identities and Behaviour for Mothers with Pre-School Children: Some Implications for Policy from a UK Study. *Journal of Social Policy* 33 (2004): 3, 455–478.
- Jallinoja, Riitta: Perheen vastaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 2006.
- Kela: Kelan tilastollinen vuosikirja 2012. Helsinki: Kela, 2013.
- Lammi-Taskula, Johanna: Äidit työmarkkinoilla –

Vaikka äidit itse kokisivat tekevänsä ratkaisunsa ensisijaisesti ihanteidensa pohjalta, työmarkkina-aseman merkitys äidin toiminnalle ei analyysissä kadonnut, kun äidin hoivaihante otettiin huomioon. Sekä hoivaihanteella että työtilanteella on siis merkitystä. Äitien yksilöllisiksi mielletty toiveet eivät myöskään ole irrallaan perhepoliittisen järjestelmän tarjoamista mahdollisuuksista tai kulttuurisesta ilmastosta, jossa muutoutuvat käsitykset hyvästä lapsuudesta ja äitiydestä. Kotiäitiys näyttää tarjoavan hyvinkin legitiimin vaihtoehdon työttömyydelle tai heikolle asemalle työelämässä. Samalla pitkä poissaolo työelämästä voi kuitenkin entisestään heikentää äidin työmarkkina-asemaa.

Jos lasta kotona hoitavat äidit halutaan nopeammin ansiotyöhön, työtilanteiden ja hoivaihanteiden kietoutuminen yhteen olisi tärkeää ottaa huomioon. Työhön äitejä houkuttelevat työelämässä tarjolla olevat – taloudelliset mutta myös sisällölliset – mahdollisuudet. Lisäksi tärkeää on se, ettei lapsenhoidon ajatella olevan vain äidin asia. Kotihoidon tuen kiintiöiminen isälle ja äidille viestisi asenteiden tasolla siitä, että lasta voi hoitaa kotona yhtälailla isä. Se ei ehkä kuitenkaan saa isiä jäämään kotiin silloin, kun äidin vaihtoehto on siirtynyt työttömäksi tai hyvin pienipalkkaiseen työhön (Salmi & Närvi 2014). Vähintään yhtä olennainen kysymys onkin se, millaisia töitä ja millaisilla ehdoilla pienten lasten äideille on tarjolla sekä miten työtä vaille olevia äitejä tuetaan työelämään siirtymisessä.

- kahden kerroksen väkeä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2004): 2, 202–206.
- Lammi-Taskula, Johanna: Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland. *Research reports* 166. Helsinki: Stakes 2007.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna: Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008. Helsinki: Tilastokeskus, 2008.
- Luotonen, Aino: Äitien paluu perhevapaalta työhön – motivaatio ja strategiat. S. 78–126. Teoksessa Luoto, Riitta & Kauppinen, Kaisa & Luotonen, Aino (toim.): Perhevapaalta takaisin työelämään. Työ ja ihminen, tutkimusraportti 42. Helsinki: Työterveyslaitos, 2012.
- Myrskylä, Pekka: Hyvin koulutetuilla naisilla ja miehillä on pitkä työura. S. 17–40. Teoksessa Pietilä-

- nen, Marjut (toim.): Työ, talous ja tasa-arvo. Helsinki: Tilastokeskus, 2013.
- Naiset ja miehet Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus, 2014.
- Närvi, Johanna: Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. Tutkimus 122. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014.
- Pekka, Toni & Forma, Pauli & Saarinen, Arttu: Työhyvinvointi ja työnantajamaine kunta-alalla vuonna 2008. Kuntien eläkevakuutuksen raportteja 5/2008. Helsinki: Kuntien eläkevakuutus, 2008.
- Peutere, Laura & Haataja, Anita & Vahtera, Jussi & Kivimäki, Mika & Pentti, Jaana & Virtanen, Pekka: Heikentääkö kotihoidon tuen kuntalisä äitien kiinnittymistä työelämään? Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014): 3, 291–305.
- Pärnänen, Anna: Kotihoidon tuen puolituksella vähäinen vaikutus. Tilastokeskus, Tietotrendit-blogi 24.3.2014. tietotrenditblogi.stat.fi (luettu 21.8.2014)
- Rantalaiho, Minna: Suomalainen lasten kotihoidon tuki pohjoismaisessa kehityksessä. S. 65–110. Teoksessa Sipilä, Jorma & Rantalaiho, Minna & Repo, Katja & Rissanen, Tapio (toim.): Rakastettu ja vihattu kotihoidon tuki. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Repo, Katja: Lasten kotihoidon tuen merkitykset käyttäjien arjessa. S. 111–150. Teoksessa Sipilä, Jorma & Rantalaiho, Minna & Repo, Katja & Rissanen, Tapio (toim.): Rakastettu ja vihattu kotihoidon tuki. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Rissanen, Tapio: Kotiin, töihin, työttömäksi – siirtymät työelämän ja kotihoidon tuen välillä. S. 151–182. Teoksessa Sipilä, Jorma & Rantalaiho, Minna & Repo, Katja & Rissanen, Tapio (toim.): Rakastettu ja vihattu kotihoidon tuki. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna: Policy goals and obstacles for fathers' parental leave in Finland. Teoksessa Eydal, Guðný Björk & Rostgaard, Tine (toim.): Fatherhood in the Nordic Welfare States. Comparing Care Policies and Practice. Policy Press, tulossa.
- Salmi, Minna & Närvi, Johanna: Perhepoliittiset uudistukset ja pienten lasten vanhempien mielipiteet. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014): 4, 413–423.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna: Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2009.
- Säkkinen, Salla & Kuoppala, Tuula: Lasten päivähoito 2012. Tilastoraportti 34/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013.
- VNK: Rakennepoliittinen ohjelma talouden kasvuedellytysten vahvistamiseksi ja julkisen talouden kestävyysvajeen umpeen kuromiseksi. Kannanotto, valtioneuvoston kanslia 29.8.2013.

TIIVISTELMÄ

Johanna Närvi: Äidit kotona ja työssä – perhevapaavalinnat, työtilanteet ja hoivaihanteet

Nykyisen kotihoidon tuen on arveltu suosivan lasten pitkää kotihoitoa ja siten pitkittävän katkoja äitien työurilla. Artikkelissa tarkastellaan äitien ratkaisuja lapsenhoidon ja ansiotyön suhteen siinä vaiheessa, kun heidän nuorin lapsensa on parivuotias, ja kysytään, mikä saa äidit hoitamaan lasta kotona ja ketkä äidit ovat jo siirtyneet työhön. Erityisesti tarkastellaan äitien työmarkkina-aseman sekä hoivaihanteiden merkitystä heidän pääasialliselle toiminnalleen. Aineistona ovat parivuotiaan lapsen äitien (n = 2 234) vastaukset THL:n yhteistyössä Kelan tutkimusosaston kanssa marras-joulukuussa 2013 toteuttamaan Perhevapaat 2013 -väestökyselyyn.

Tulokset vahvistavat aiempien tutkimusten havaintoja siitä, että äidin työmarkkina-asemalla on merkitystä työhön paluulle. Heikko työmarkkina-asema ennustaa parivuotiaan lapsen äidin kotona oloa. Parivuotiaan ollessa perheen nuorimmainen kuitenkin enää neljäs äideistä hoiti lasta kotona

kokopäiväisesti, ja yli puolet oli ansiotyössä. Työssä olivat useammin korkeasti koulutetut, jo ennen lapsen saantia työssä olleet sekä ne, joilla oli lapsen syntyessä voimassa oleva työsuhde.

Lisäksi kotona lasta hoitavat ja työssä olevat äidit ajattelivat eri lailla äidinhoivan ihanteesta. Vaikka halu viettää enemmän aikaa lapsen kanssa oli molemmille äitiryhmille yhtä tärkeä syy hoitaa lasta, juuri yhä lapsen kanssa kotona olevat äidit ajattelivat useammin pienen lapsen hoidon kuuluvan äidille. Lasta kotona hoitavat mainitsivat kuitenkin myös useammin, etteivät he olleet löytäneet työpaikkaa.

Vaikka äitien omissa hoivamotiiveissa korostuivat äitien yksilölliset toiveet ja lapsen hoitoon liittyvät ihanteet, sekä heikompi työmarkkina-asema että äidinhoivan ihanne ennustavat toisistaan riippumatta sitä, että äiti hoitaa parivuotiasta lasta kotona. Artikkelissa todetaankin, että muutokset kotihoidon tukijärjestelmään eivät yksin riitä, kun kotona lasta hoitavat äidit yritetään saada nopeammin ansiotyöhön.